

Het discreet van Napoleon.

Voordat Napoleon de achternaam invoerde werd algemeen gebruik gemaakt van de voornaam van de vader. B.V. Jelle Klazes wat stond voor Jelle Klaas zoon oftewel Jelle zoon van Klaas. Ook bij de vrouwen werd doorgaans gebruik gemaakt van de voornaam van de vader.

In 1811 werd door Napoleon de achternaam ingevoerd. Dat velen deze invoering niet serieus namen blijkt wel uit de vele achternamen die nu heden ten dage als lachwekkend overkomen. Een ieder kan daar denk ik wel voorbeelden van. Over de invoering van de achternaam vond ik het volgende op internet. Ik meen u dit niet te mogen onthouden.

Het decreet van Napoleon

In het register van familienamen van de mairie Jorwerd (inv. nr. 83) staat de volledige tekst van het decreet dat Napoleon uitvaardigde opdat ieder een familienaam diende te kiezen (de tekst is overgenomen uit de site www.ryksarchyf.org, waarvoor dank!!):

"In het Paleis van St. Cloud, den 18 Augustus 1811.

Napoleon, Keizer der Franschen, Koning van Italiën, Beschermmer van het Rhijnverbond, Bemiddelaar van het Zwitsersche Bondgenootschap.

Op het rapport van onzen Groot-Regter Minister van Justitie;

Gezien ons Decreet van den 20 July 1808;

Onzen Staatsraad gehoord;

Hebben wij gedecreteerd en decreteren het geen volgt:

- Art De genen onzer onderdanen in de departementen van het voormalig Holland, der*
1. Monden van den Rhijn, der Monden van de Schelde en van het arrondissement Breda, welke tot dus verre genen vasten familienaam of voornamen hebben gehad, zullen gehouden zijn, zodanigen, in den loop van het jaar der bekendmaking van ons tegenwoordig decreet, aan te nemen, en de opgave daarvan te doen aan den ambtenaar van den civielen staat der gemeente, alwaar zij woonachtig zijn.
- Art De namen van steden zullen niet toegelaten worden als familie-namen. Als voornamen*
2. mogen worden aangenomen dezulke, die bij wet van den II germinal IIde jaar zijn toegestaan.
- Art De maires, de opneming der inwoners hunner gemeenten doende, zullen gehouden zijn,*
3. te onderzoeken en ter kennis van het bestuur te brengen, of dezelve persoonlijk de bij voorgaande artikelen voorgeschreven voorwaarden hebben vervuld.
Zij zullen insgelijks gehouden zijn, de genen der inwoners van hunne Gemeenten, die van naam veranderd zijn, zonder zich te hebben gedragen naar de bepalingen van de bovengemelde wet van II Germinal IIde jaar, ter kennis van het bestuur te brengen.
- Art Van de bepalingen van ons tegenwoordig decreet zullen uitgezonderd zijn dezulken*
4. onzer onderdanen van de departementen van het voormalig Holland, der Monden van den Rhijn, der Monden van de Schelde en van het arrondissement Breda, die bekende namen en voornamen hebben, en welke zij bestendig hebben gevoerd, al ware het, dat die namen en voornamen voortkomstig zijn uit die der steden.
- Art De genen onzer onderdanen, in het voorgaand artikel vermeld, die hunne namen en*
5. voornamen willen behouden, zullen desniettemin gehouden zijn, dezelve op te geven, te

weten: die, welke in bovengemelde departementen wonen, bij de mairie der gemeente, alwaar zij woonachtig zijn, en de andere, bij de zoodanige, alwaar zij voornemens zijn, hunne woonstede te vestigen: alles binnen den tijd, in art. 1 vermeld.

- Art 6. De familienaam, dien de vader, of, bij ontstentenis van dien, de grootvader van vaderszijde, verklaard heeft, te willen aannemen, of welke hem toegekend zal blijven, zal aan alle kinderen worden gegeven, die gehouden zullen zijn, denzelven te voeren en aan te nemen in de akten; ten dien einde zal de vader, of, bij gebreke van dien, de grootvader, de aanwezig zijnde kinderen en kleinkinderen in zijne opgave vermelden, alsmede derzelver woonplaats; en dezulke onzer onderdanen, die hunnen vader, of bij ontstentenis van denzelven, hunnen grootvader nog in leven hebben, behoeven slechts te verklaren, dat hij nog in leven is, benevens de plaats van zijn verblijf.
- Art 7. Zij, die de bij het tegenwoordig decreet voorgeschreven formaliteiten, en binnen den daar bij vermelden tijd, niet zullen vervuld hebben, en zij, die, in eenige publieke akte of onderhandsche verbintenis, willekeurig en zonder zich te hebben gedragen naar de bepalingen der wet van den IIden germinal IIde jaar, van naam veranderd zouden zijn, zullen overeenkomstig de wetten gestraft worden.
- Art 8. Onze grootregter minister van justitie en onze minister van binnenlandsche zaken zijn belast, ieder voor zoo veel hem aangaat, met de uitvoering van het tegenwoordig Decreet, dat in het bulletin der wetten zal worden geplaatst.

(get.) NAPOLEON

Van wege den Keizer,

de Minister Secretaris van Staat,

(get.) De Graaf DARU."

Vastlegging van de naam Akse door twee personen

Par devant Nous Maire de la Commune de Steenwijkerwold, Canton Steenwijk, Arrondissement de Zwoll, Département des Bouches de l'Yssel, s'est présentée, Hendrik Akse domicilié à Steenwijkerwold, lequel a déclaré qu'il se souvenait le nom de Akse pour son nom de famille et pour donner celui de Hendrik qu'il a eu fil d'un Hendrik et d'une filie nommée Verolfe après lequel il a eu le prénom de Akse et a signé avec nous le vingt et un Avril mille huit cent quatre.

Hendrik Akse

Veel documenten waarin de naamsaanneming werd vastgelegd zijn verdwenen. Gelukkig zijn die van Steenwijkerwold, waar de familie Akse vandaan komt, bewaard gebleven in een zodanige vorm dat ze nog goed te reproduceren zijn. In twee documenten wordt aangegeven dat men de naam Akse wilde handhaven, waarvoor in het Frans de aanduiding 'conservé' is gebruikt. In andere documenten wordt een naam aangenomen, of wel is in het Frans de aanduiding 'adopté' gebruikt.

Par devant Nous Maire de la Commune de Steenwijkerwold, Canton Steenwijk,
 Arrondissement de Zwol, Departement des Bouches de l'Isel, s'est presente
 Grietje Wijchers veuve Roelof Ackse domicilié à Steenwijkerwold
 quel à déclaré qu'il à ~~conservé~~ le nom de Ackse
 pour nom de famille et pour prenom celui de Griet Wijchers qu'il à quatre fils
 savoir Wijcher agé vingt ans Wijcher Junior agé dixsept ans Hendrik agé
 dix ans, Jan agé sept ans, et une fille nommée Vrouwkje agée douze ans
 dont il ~~conservé~~ le prenom et a signé avec nous le Vingt six Mars
 Mil huit cent douze.
 Dit X hantmerk is in mijne presentie getrokken door Grietje Wijchers
 weduwe van Roelof Ackse
 William Hoogeman

De vertaling van het bovenstaande document en de tekst van het in het Nederlands gestelde
 luidt: Voor ons Burgemeester van de Gemeente Steenwijkerwold, Kanton Steenwijk,
 Arrondissement Zwolle, Departement Mond van de IJssel, verscheen Grietje Wijchers
 weduwe Roelof Ackse, woonachtig te Steenwijkerwold, die verklaarde de naam Ackse te
 bewaren als familienaam en Griet Wijchers als voornaam voor haar zelf, die vier zonen heeft
 te weten Wijcher van twintig jaar, Wijcher Junior van zeventien jaar, Hendrik van tien jaar,
 Jan van zeven jaar, en een dochter genaamd Vrouwkje van twaalf jaar, van wie zij de
 voornamen wil handhaven en die met ons heeft ondertekend de zes en twintigste Maart 1811.
 Dit X hantmerk is in mijnen presentie getrokken door Grietje Wijchers weduwe van Roelof
 Ackse.

Herkomst en betekenis van familienamen

◆Inleiding

Deze tekst is ontleend aan de site www.ryksarchyf.org, waarvoor dank! In 1811 werd het
 dragen van een familienaam verplicht. Vooral in het noorden en oosten van ons land waar
 velen nog geen familienaam gebruikten, betekende dit een grote verandering. Omdat veel
 mensen niet konden lezen en schrijven en er ook geen landelijke spellingregels bestonden, zijn
 veel namen verkeerd in akten genoteerd. Zo komen in één familie soms meerdere varianten
 van dezelfde achternaam voor. Denk hierbij aan Smit, Smid, Smith, De smid etc. De herkomst
 van familienamen is in een aantal categorieën in te delen.

◆Afstammingsnamen

Dit zijn familienamen die zijn afgeleid van een voornaam. Denk aan Jans, Jansen, Jansens,
 Jansma, Jansema, Jansonius, Jansinga etc. De namen eindigend op -ma of -sma duiden op
 een Friese herkomst. De uitgang -sema is typerend voor Groningen en de uitgang -ing(a) is
 kenmerkend voor het noorden van ons land. Familienamen eindigend op -ius zijn merendeels
 pogingen om een Nederlandse naam een Latijns uiterlijk te geven.

◆Herkomstnamen

Dit is een bonte verzameling van familienamen waarbij verwezen wordt, naar een
 aardrijkskundige herkomst. De geografische herkomst kan verwijzen naar een streek (De
 Vries) of plaats (Van Apeldoorn). Ook veld- en boerderijnamen zijn vaak gebruikt als
 familienaam. Het voorvoegsel "van" is een belangrijke aanwijzing. Denk aan: Van Deventer,

Van Arum, Van Zeeland, Van den Oever, Van der Wal, Van Dijk, Van der Veen, Van der Zee etc.

In Friesland zijn veel van dergelijke namen te herkennen aan de uitgang "stra", denk aan Hoekstra, Dijkstra, Veenstra, Bergsma, Zandstra, etc. Ook plaatsnamen konden een latijns tintje krijgen zoals Hempenius (Hempens), Winsemius (Winsum) etc. De veel in Twente voorkomende familienamen eindigend op -ink zijn vaak afgeleid van een boerderijnaam, die op hun beurt vaak weer afstammen van persoonsnamen.

◆ **Beroepsnamen**

Een grote groep familienamen is direct afgeleid van het beroep dat werd uitgeoefend. Veel voorkomende namen in deze categorie zijn De Boer, Visser, Kuiper(s), Molenaar, Koopmans, Bakker etc. Problemen kunnen ontstaan bij die familienamen waarvan het beroep in onze tijd niet meer als zodanig wordt herkend. Minder bekende beroepen in veel voorkomende familienamen zijn Kramer, Bleker, Gorter, Flapper, Snijder, Tichelaar, Ketellapper etc. Latijnse vormen vindt men o.a. in Kuperus (kuiper), Faber (smid), Nauta (schipper), Agricola (landbouwer).

◆ **Eigenschapsnamen**

Deze groep namen zijn vaak afgeleid van een eigenschap, lichaamskenmerk of andere merkwaardigheid. In deze categorie vallen de namen Sterk, De Groot, Zwart, Zeldenthuis, Nooitgedacht, De Haan, etc. De naam Postma, Postema, Posthuma, Posthumus, verwijst naar een naamsaanneming na de dood van de vader. De Jong verwijst naar een oudere naamgenoot in de woonomgeving.

◆ **Namen van buitenlandse herkomst**

Een vrij grote groep familienamen verwijst naar een herkomst van buiten onze landsgrenzen. In het zuiden van ons land is er een franstalige invloed, terwijl in het oosten en noorden meer duitstalige familienamen voorkomen. De Frans klinkende familienamen kunnen echter ook bedacht zijn door Nederlanders die gevoelig waren voor de invloed van de Fransen. Voorbeelden hiervan zijn o.a. Du Bois, Carpentier, Le Jeune, Rosier. Bij de Duitse familienamen is dat minder het geval. Veel Duits klinkende familienamen zijn afkomstig uit de grensstreken. Vooral veel Duitsers uit Westfalen hebben zich in Nederland gevestigd. Duitse familienamen zijn o.a. Brenninkmeier, Altenburg, Friedrichs, etc. Het is duidelijk dat door de migratiestromen in de 20e eeuw er veel buitenlandse familienamen zijn bijgekomen.

Natuurlijk zijn er vele uitzonderingen op bovenstaande indeling. Een naam als Kleinsma verwijst niet naar een voornaam maar naar een lichaamskenmerk. Bovendien kan na onderzoek blijken dat de betekenis van de familienaam toch anders is dan men aanvankelijk had gedacht. Zo kan de naam Travaille een vertaling zijn voor werkmans, maar het kan ook duiden op iemand met een Franse herkomst.

◆ **Problemen over een familienaam in Bozum**

Voor 1811 hadden alleen rijke en voornamen mensen een familienaam. De meeste familienamen vond je dan ook in de steden. Als je een gewone arbeider was op het platteland en een familienaam gebruikte, dan werd je al snel eigenwijs gevonden. Men vond ook dat het voor een "gewone" arbeider eigenlijk niet paste om een deftige familienaam te gebruiken.

In Bozum gebruikten een "gewone boer" en het dienstmeisje waarmee hij in 1766 trouwde allebei een familienaam. In het trouwboek van de Hervormde kerk kunnen we lezen dat men

dit toch wel bespottelijk vond.

"Den 10, 17 en 24 augusti zijn de houwelijs proclamatiën (1) geschied van Willem Piers Piersma, huysman (2) onder Boosum, van wiens Titel men te vooren niet had geweeten, en Minke Jentjes Zijlstra, wiens titel te vooren buiten twijfel, alsoo weinig was bekend dewijl zijn dienstmaagd was, soo dat deeze man Man met seer veel Statie (3) na zijn gedachten, dog tot spot van de meeste is geproclameerd".

(1) Proclamatie/proclameren = bekend maken

(2) Huysman of huisman = een boer met weinig vee

(3) Statie = standgevoel (jezelf belangrijk vinden)

◆Bezwaren tegen een familienaam in Rauwerd

De vooraanstaande burger en maire (= burgemeester) van Rauwerd, Folkert van Loon, die al lang de naam Van Loon voerde, was helemaal niet blij dat Jochum Gerbens, eveneens uit Rauwerd, dezelfde naam koos. Hij beklagde zich in 1813 hierover bij de Onder-Prefekt als volgt:

"Mijn Heer de Onder-Prefekt!

Bij de indiening van het Boekje der Familie Naamen van deze gemeente merk ik op, dat een arbeijder van Rauwerd, Jochum Gerbens genaamd, heeft aangenomen de familie Naam van Van Loon. Ik heb hem ondervraagd of hij van mijne Familie was, hij antwoord Ja, dog bij oplossing bleek dat het ten eenemaal onwaar is. Ik bezit van mijne Familie exacte geslagt Registers en weet zeer wel dat ik en nog een mijner Tanten de laatste van dien tak zijn. Ik had liever dat een vreemdeling willekeurig mijn naam niet aannam en tragte hem zulks onder 't oog te brengen, dog te vergeefs. Nu neem ik reverentelijk (= eerbiedig) de Vrijheid U Wel Edel Hoog Gestrenge te Vragen of ik gedoogen moet, dat iemand sonder reden willekeurig mijn naam aanneemt, so ja, geduld en so neen dan zou 't mij zeer aangenaam zijn door U Wel Edel Hoog Gestrenge geauthoriseert (= bevolen) te worden, om die Jochum Gerbens op te leggen zijn naam te moeten veranderen. Waarmede de eer heb met verschuldigde hoogachting te zijn.

Mijn heer de Onder Prefect

U Wel Hoog Edel Gestrenge Onder(danige) Dienaar

Folkert van Loon, 1813"

De klacht van Folkert van Loon heeft niet geholpen. Jochum Gerbens is door de Onder-Prefekt niet gedwongen een andere familienaam te kiezen.

◆Curieuze namen

Natuurlijk waren er ook een aantal mensen die, om wat voor reden dan ook, een (beetje) gekke of bijzondere familienaam kozen. Misschien dat sommige namen bijna twee eeuwen terug minder curieus waren dan nu, maar wat te denken van namen als:

Pottjebier, Manweg, Bokstaart, Havveniks of Profeet van Sion.

Sommige van dit soort bijzondere namen zijn aangenomen door excentrieke vrijgezellen waardoor ze weer vrij snel uit de Burgerlijke Stand zijn verdwenen. Andere komen nog steeds voor.

Tenslotte nog een aantal bijzondere namen:

Deurnat, Eensaam, Snip, Sus, Kleinvogel, Stokje, Vettevogel, Piest, Scholier, Vroegrijp, Schmertz, Onrust, Spiering, Mutscheplukker en Stuf.

Een onderzoek naar de herkomst van de naam Akse

Overgenomen uit een artikel van J. de Graaf van de Historische Vereniging Steenwijk e.o. met secretaris drs. H. Spreen, J.H. Tromp Meestersstraat 15 8331 GN Steenwijk (tel. 0521-512024).

Uit het artikel met titel: De bijl in de achternaam.

Gepubliceerd in Historische Mededelingen 1987 4e jg nr 2, blz. 62-63.

In het begin van de 19e eeuw is Wicher Roelofs Akse tolgaarder op de Gasthuisdijk (zie Historische Mededelingen 1986 3e jg nr 4, blz. 18-22). Zonder nu precies de stamboom van deze Wicher te willen napluizen, is het wel de naam AKSE die ons aanleiding geeft om er wat kanttekeningen bij te plaatsen.

Op 4 juli 1630 wordt er binnen het schoutambt Steenwijk (Schoutambt Steenwijk 151+, Rijksarchief Zwolle) een overeenkomst voor de leverantie van turf vastgelegd. Ene Reijner Janssen verplicht zich om aan burgemeester Wybrant Herms zeventien lasten te leveren en dient voor de deugdelijke leverantie onderpand te stellen. Daarbij is "sijn huijs ende hoff zo hij met Jan metter Axe mandelich gebruickt" vermeld. Een en ander staande te Zuidveen, zo is gebleken uit een archiefstuk van 24 januari 1625 (Schoutambt Steenwijk 150+, Rijksarchief te Zwolle). Tevens kan men daaruit concluderen dat de hiervoor genoemde Jan metter Axe dezelfde persoon is als Jan Geerlofszn. Van hem is uit meerdere signaleringen bekend dat hij tenminste ook vervener was. Aangezien de naam "Geerlof" een in die tijd en aldaar weinig voorkomende voornaam is mogen we aannemen dat de Geerlof Janszn Axen die met Pasen 1678 in de Sint Clemenskerk (Archief Sint Clemens of Groote Kerk te Steenwijk, boek 172) te Steenwijk samen met zijn vrouw Frerikje Andries belijdenis des geloofs doet, een zoon is van voornoemde Jan Geerlofszn. Temeer daar ook zij van Zuidveen komen. Het is opmerkelijk dat de aanvankelijke toevoeging "metter Axe" inmiddels is uitgroeid tot een, de familie kenmerkende, toenaam.

Hoewel het niet keihard aantoonbaar is, lijkt het ontstaan van de familienaam samen te hangen met het bezit van een bepaald stuk gereedschap, namelijk een aaks - ook wel aangeduid als axe, akse of aks -. Een aaks is een bijl met een lange steel en het is voorstelbaar dat een zodanige bijl niet tot de standaarduitrusting van iedere vervener behoorde omdat zij in het werk niet dagelijks nodig was. Aldus was het voldoende dat één of enkelen van hen er een bezaten en dat de bijl bij hen geleend kon worden. In een tijd waarin ook 'nabuurplicht' nog heel voor de hand liggend was, lijkt dat het eventueel kunnen gebruiken te waarborgen. Had men er dus een nodig dan kon die bijvoorbeeld gehaald worden bij Jan die een aaks had of om het maar eens anders te zeggen: bij Jan metter Axe. De theorie voor de verklaring van de naam zoals wij die hier gegeven hebben, wordt nog meer onderbouwd door de vaststelling dat men een bijl van die allure in deze contreien toen inderdaad een axe of akse noemde. Dit valt te lezen uit een verklaring (Stadsgericht Steenwijk 5+, Rijksarchief Zwolle) omtrent ene Jan Roelofs, alias Jan van Lingen, van april 1608. Het bedoelde gereedschap wordt daarin nadrukkelijk alsoz omschreven.

In dit korte bestek hebben wij slechts een beperkte periode besproken. De personen die ter sprake kwamen leefden, met uitzondering van Wicher Roelofs, tussen 1600 en 1700. Gelet op de ontbrekende jaren tot heden zijn er geen directe aanknopingspunten tot hen die nu onder die achternaam leven. Nader onderzoek hunnerzijds is evenwel zeker de moeite waard. Misschien willen ook zij wel weten hoe de bijl in hun familienaam gekomen is.

